

Arkeologisk undersökning på fastighet Backen 2:21

Ovikens socken, Bergs kommun, Jämtlands län

Annabell Rahm

RAPPORT – JAMTLI 2016:14
ISSN 1654-2045

Utgivning och distribution:

Jamtli

Box 709

831 28 Östersund

Tel 063-15 01 00

Fax 063- 10 61 68

© Jamtli 2016

Kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS 2006/02204

Omslagsbild: Äldsta kartan över byn Backen, som här kallas Österbacken, från 1767.
Lantmäterimyndigheternas arkiv, storskifte akt 23-OVI-8

Foton: Anna Engman och Annabell Rahm

Redigering och layout: av framsida: Lena Ljungkvist, Jamtli

Jamtli medger spridning av dokumentationsmaterialet med Creative Commons-licensen CC BY, undantaget Lantmäteriets kartor samt annat upphovsrättsskyddat material.

ISSN 1654-2045

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	1
Bakgrund.....	1
Problemformulering.....	2
Syfte och frågeställningar.....	2
Metod.....	2
Historik och känd fornlämningsbild.....	3
Beskrivning av undersökningsområdet.....	3
Undersökning.....	3
Schakt 1.....	4
Schakt 2.....	4
Schakt 3.....	6
Schakt 4.....	7
Schakt 5.....	7
Schakt 6.....	7
Schakt 7.....	7
Fynd.....	9
Analyser.....	9
Sammanfattning av undersökning.....	9
Diskussion.....	10
Husgrunder.....	10
Kavelbro.....	11
Brunn.....	11
Dateringar.....	11
Slutsats.....	11
Tekniska och administrativa uppgifter.....	12

Sammanfattning

Byn Backen ligger ca 1 km norr om tätorten Myrviken i Bergs kommun. Vid grävningen av ett dräneringsdike våren 2015 framkom anomalier i en åker som vid första anblick troddes kunna vara resultat av mänsklig aktivitet. Länsstyrelsen kontaktades och en förundersökning gjordes. Vad som tolkades som träkonstruktioner undersöktes och daterades med C^{14} -metoden till 70-230 e Kr, och för att avgöra vad det rörde sig om äskade i sin tur Jamtli pengar till en undersökning sommaren 2016. När större schakt togs upp kunde det konstateras att anomalierna, som framförallt bestod av oformliga kol- och sotlager, inte är resultat av nedbrända byggda konstruktioner. En möjlighet finns att människor på platsen bränt ris eller liknande, men att det är lika stor chans att branden startat på naturlig väg.

Bakgrund

I samband med grävning av dräneringsdike, på fastigheten Backen 2:21 i Ovikens socken, uppdagades på våren 2015 vad som såg ut som ett antal träkonstruktioner under matjordslagret. Länsstyrelsen kontaktades och det gjordes två fältbesök. Vid dessa tillfällen dokumenterades fem anläggningar som tolkades som golvlager från nedbrända hus, broläggningar av trä och en anläggning som tolkades som en brunn, se utförligare beskrivningar i rapporten *Nyupptäckta träkonstruktioner och hus från tidig järnålder vid Backen i Oviken*, Olle Hörfors, Länsstyrelsen i Jämtlands län, diarienummer 431-6041-2015.

De C^{14} -prov som togs daterades till 70-230 e Kr (2 sigma, 95,4% säkerhet), det vill säga romersk järnålder.

Bild 1. Backen markerad med en stjärna mitt i bilden. Karta: Digitala Sverigekartan, © Lantmäteriet.

Problemformulering

I Jämtland finns i dagsläget endast en gårdsanläggning som är daterad till romersk järnålder (eller möjligen folkvandringstid) och det är Undrom på Rödön. Undrom är ett av de äldsta beläggen för en fast bondebefolkning som vi har i Jämtland idag.

De dateringar som gjordes 2015 gav ett svar som är ovanligt i Jämtland. Om tolkningen av träkonstruktionerna är korrekt och dateringen gäller byggnader som tyder på en bofast bondebefolkning är det bland de äldsta beläggen vi har för detta i Jämtland.

De närmaste förhistoriska gravarna i området ligger vid Ovikens gamla kyrka. Där finns två högar och en stensättning. Ingen av dessa är daterade. Högar i Jämtland dateras vanligen till folkvandringstid- eller vikingatid. Stensättningar kan ha en vidare datering med det troliga för stensättningen vid Ovikens gamla kyrka är att den är samtida som högarna.

Gravar är bebyggelseindikerande under den här tiden då dessa bl.a. markerade en familjs/släkts rättigheter till platsen. De rester som oftast ses ovan jord från äldre bebyggelse är just gravar eller röjningsrösen på gamla åkrar. Gravarna finns i många fall kvar även när senare tiders jordbruk växer fram men röjningsrösen av äldre typ försvinner snabbt när modernare sätt att bruka jorden växer fram. De många små röjningsrösen ligger i vägen för ett effektivare odlande.

Byn Backen nämns första gången 1380 i ett medeltida brev och sedan 1410 i Jämtland och Härjedalens diplomatarium. Det finns sålunda ett glapp på 1000 år mellan de dateringar som framkom under 2015 och det första skriftliga belägget för byn Backen.

Syfte och frågeställningar

Syftet med undersökningen bestod av två delar. Dels att säkerställa vad det är som framkom vid dikesgrävningen 2015 och dels att bedriva publik arkeologi.

De frågeställningar som ska besvaras vid undersökningen är som följer:

- 1/ Är träkonstruktionerna som uppdagades 2015 rester efter en gård eller hus?
- 2/ Är tolkningen av kavelbron korrekt?
- 3/ Är det en torrlagd, igenlagd brunn vi ser?
- 4/ Kan dateringarna kompletteras med ytterligare analyser och dateringar för att ge en mer komplett bild av platsen?

Metod

De fem anläggningar som påträffades 2015 lokaliserades och schakt öppnades med hjälp av grävmaskin för att sedan kunna plangräva ytorna under matjordslagret mer noggrant för hand. Totalt innebar det att fyra schakt öppnades. Plangrävningen förväntades ge svar på vilken typ av anläggningar det var samt ge material som är daterbart.

Två av de fyra schakt som öppnades utvidgades samt att ytterligare ett schakt öppnades för att kunna avgränsa lager eller få ytterligare information om markens användning.

Den publika delen bestod i att Myssjö-Oviken hembygdsförening bjöds in att delta i undersökningen.

Historik och känd fornlämningsbild

Området fornminnesinventerades första gången 1970 och revideringsinventerades 2011. Socknen domineras av fåbodar, fångstgropar samt järnframställningsplatser.

I nära anslutning till platsen finns i fornminnesregistret i dagsläget tre by/gårdstomter, ett torp och en blästbrukslämning registrerade. By/Gårdstomterna (varav en är den gård som ligger närmast undersökningsområdet) är inlagda efter storskifteskarta från 1767 och bedömda som övriga kulturhistoriska lämningar då de fortfarande är bebyggda. Enligt samma karta ska det ha funnits ett torp i byn och av det finns inget kvar idag, platsen har bedömningen ”Uppgift om” i fornminnesregistret. Blästbrukslämningen består av en slaggförekomst efter järnframställning och bedöms som övrig kulturhistorisk lämning.

Beskrivning av undersökningsområdet

Backen är ett väl etablerat jordbruksområde i Storsjöbygdens bördiga och kalkrika jordbruksmarker. Då byn Backen nämns första gången i ett medeltida brev från 1380 kan vi anta att det funnit fast bebyggelse på platsen i minst 650 år. Då det inte finns några daterade äldre fornlämningar i nära anslutning till undersökningsplatsen är det svårt att datera den fasta bosättningen längre tillbaka i tiden.

Det dike som togs upp 2015 och de schakt som togs upp vid undersökningen ligger alla i kraftigt SSV-sluttande betesmark, som tidigare varit odlingsmark. Nedan sluttningen finns i dag sankmark som enligt tidigare markägare varit torrare och ska ha brukats som åkermark för 30-40 år sedan. Att marken idag är sank beror enligt samma markägare på att det dikats i området och då förändrades markförhållandena.

Undersökning

Till att börja med öppnades fyra schakt upp för att undersöka de fem anläggningarna som påträffats vid undersökningen 2015. Allt eftersom veckan gick breddades två av de befintliga schakten samt att ytterligare ett schakt öppnades för att bli mer säkra på områdets karaktär och anläggningarnas avgränsningar. Totalt öppnades en yta på närmare 130 m³. Nedan följer en beskrivning av varje schakt för sig och de anläggningar som påträffades, de två breddningar som gjordes behandlas som varsitt schakt (nummer 5 och 7).

Bild 2. De schakt som togs upp vid undersökningen markerade i gult, nummer 1 längst i norr, därefter nummer 2, 3 och nummer 4 längst i söder. Schakt 5, 6 och 7 ligger intill schakt 2 och 3.

Schakt 1

Beläget längst i norr, enligt 2015 års undersökning skulle här finnas trärester efter någonting som tolkats som en kavelbro. 2016 års undersökning kunde inte bekräfta detta, då inga trärester kunde återfinnas. Schaktet som öppnades var ca 7x3 m stort (NNV-SSÖ) och ca 0,8 m dj. Med hjälp av markägarens egen minnesbild och schaktets relation till diket som grävdes 2015 samt länsstyrelsens rapport så konstaterades att vi befann oss på rätt plats, men att schaktet ändå var fyndtomt och att inga spår efter förundersökningens förmodade kavelbro kunde skönjas.

Schakt 2

Innehållandes anläggningar A4 (mindre stensamling), A5 (markfast stenblock), A6 (kol- och sotlager).

Schakt 2 togs upp Ö om och i direkt anslutning till markägarens dike från förra året. Enligt 2015 års undersökning skulle här finnas ett tjockt kollager som tolkats som en vägläggning (enligt rapporten s. 11), alternativt ett golvlager i en byggnad (enligt rapporten s. 13).

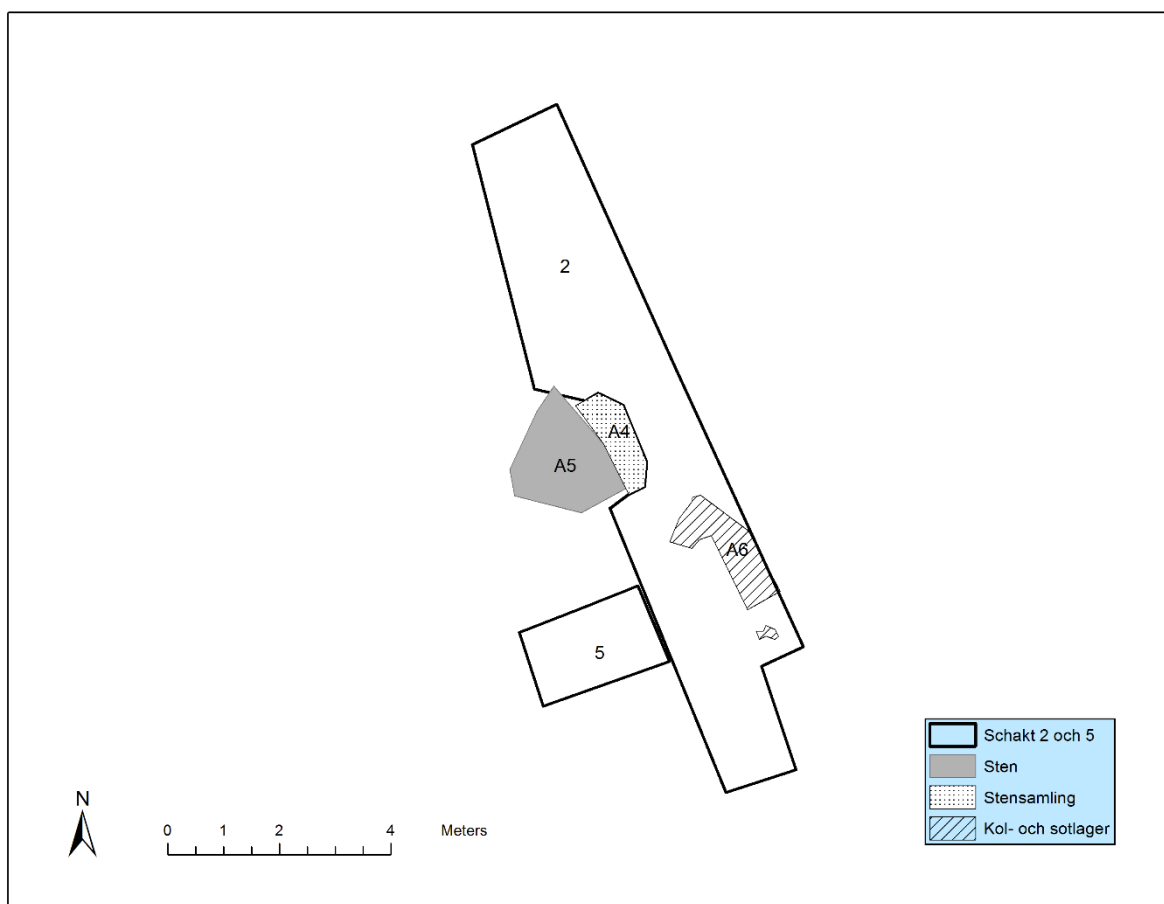

Bild 3. Översiktsskiss över schakt 2 och 5 samt anläggning A4, A5 och A6.

Bild 4. Kol- och sotlagret (A6) i SÖ hörnet av schakt 2, fotat från V. Tumstocken ligger i svackan där grävskepan tros ha fått med sig en del av kol- och sotlagret.

Vid årets undersökning öppnades ett ca 12x2 m (NNV-SSÖ) stort schakt. Under matjorden, 0,2 m dj, framkom det kol- och sotlager som påträffats redan 2015, lagret begränsades till S delen av schaktet. Under detta lager fanns ett sterilt jordlager som inte vittnade om någon mänsklig aktivitet. Små mängder järnslag påträffades sporadiskt i schaktet precis under ploglagret. Här fanns även ett större stenblock som delvis syntes redan innan avtorvning, med en mindre stensamling upplagt

omkring sig. Förmodligen är det ett mindre odlingsröse vi ser, där mindre stenar kastats mot den jordfasta.

När kollagret avgränsats i N och S öppnades även ett schakt precis V om för att avgöra kollagrets avgränsning i V, det nya schaktet fick namnet schakt 5. Kollagret var dock avtagande i denna riktning och inte alls lika distinkt som i SÖ delen av schakt 2. Mellan schakt 5 och A6 (se bild 3) tros det tunna kol- och sotlagret förstörts av grävs kopan när schakt 2 öppnades. Årets undersökning kunde inte se någon form av konstruktion i kollagret.

Bild 5. Stenblocket och stensamlingen i V delen av schakt 2 (A4 och A5), fotat från Ö.

Schakt 3

Bild 6. Schakt 3 fotat från VNV.

Schakt 3 öppnades precis NÖ om markägarens dräneringsdike från förra året, 12x3 m (NV-SÖ) och 0,4 m dj. Enligt undersökningen 2015 skulle här ha påträffats ett kollager mellan två större

stenar i dräneringsdikets SV profil som tolkats som möjliga syllstenar i en byggnad. Det var i detta lager som C¹⁴-dateringen gjordes 2015. Då lagret i fråga inte återfanns i schakt 3 beslutades om en breddning av schaktets SÖ hörn, se vidare under schakt 7.

Schakt 4

Bild 7. Schakt 4 fotat från VNV.

Det sydligaste schaktet vid årets undersökning, ca 7x3 m (NÖ-SV) och 0,4 m dj, öppnades för att undersöka anläggning 4 och 5 från 2015 års undersökning (sotlager och en sten som tolkats som en möjlig husgrund). När schakt 4 öppnades märktes snabbt att jorden var tung, sur och illaluktande, och det nämnda sotlagret kunde inte återfinnas. Eftersom kol- och sotlagret visat sig vara oformligt och inte alls del av strukturer i både schakt 2, 5 och 7 togs beslutet att det inte var lönt att lägga allt för mycket tid på schakt 4. Istället riktades fokus på schakt 2 och 7.

Schakt 5

2,3x1,3 m (ÖSÖ-VNV) och 0,2 m dj, öppnades för att avgöra avgränsningen på kollagret i schakt 2. Kollagret återfanns men var diffust, ojämnt och avtagande åt V. Inte alls samma koncentration som i A6 i schakt 2.

Schakt 6

Schakt 6, 2,3x1,5 m stort och 0,7 m dj, öppnades för att undersöka utbredningen av kollagret Ö om schakt 2. På grund av lutningen i terrängen var det extra intressant att se exakt hur kollagret rörde sig – om det skulle ligga mer plant i nivå med schakt 2 eller om det skulle följa sluttningen uppåt i terrängen. Dock kunde inget kol eller sot spåras i schakt 6.

Schakt 7

Innehållandes anläggningar A11 (markägarens dräneringsdike från 2015), A12 (stor sten), A13 (stor sten), A14 (mindre sten), A15 (stenmassor från vad som tros vara ett äldre dräneringsdike) (se bild 8). 5,6x5 m och 0,4 m dj.

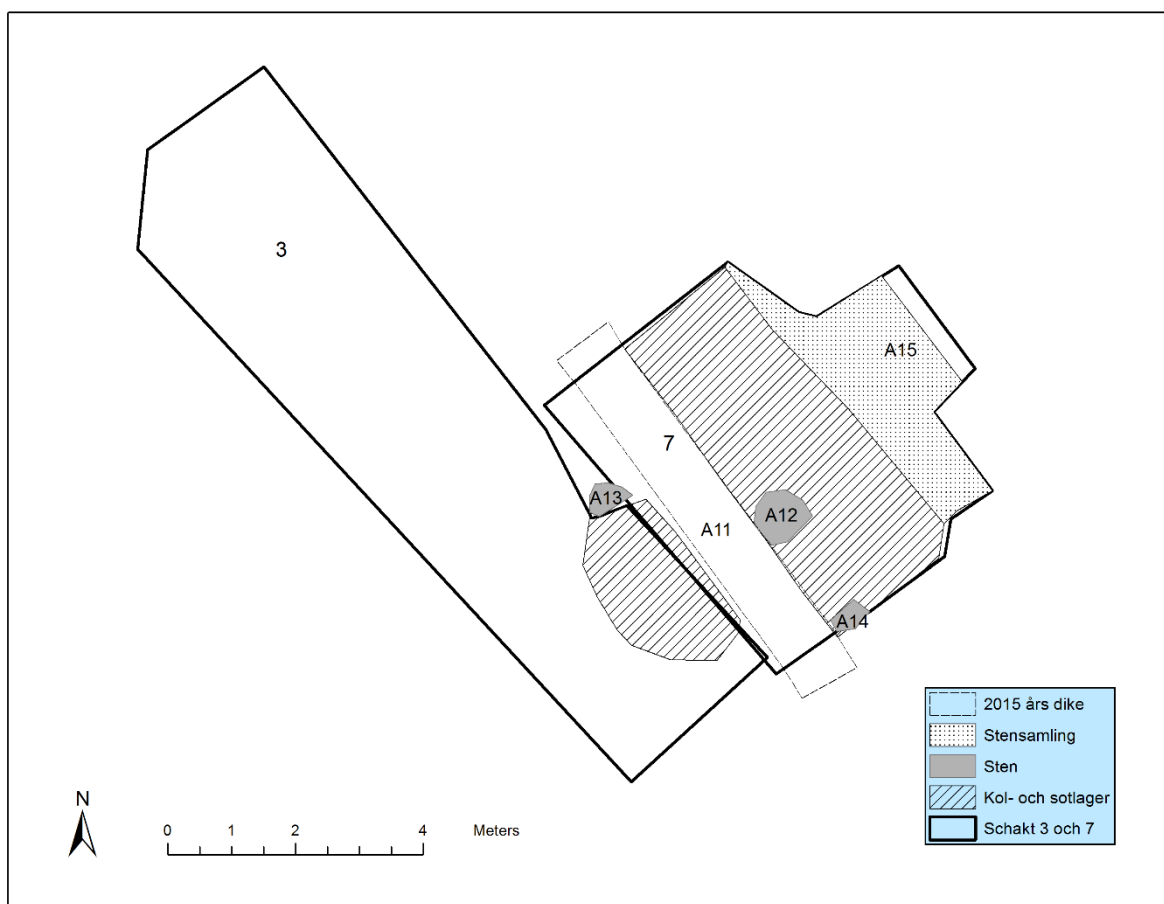

Bild 8. Översiktsbild över schakt 3 och 7 samt anläggningarna A11, A12, A13, A14 och A15.

Bild 9. Schakt 7 fotat från SV. Tumstocken ligger i markägarens ifyllda dräneringsdike från 2015, kol- och sotlagret syns tydligt på var sida om detta.

Schakt 7 var en breddning av schakt 3 för att komma åt det som setts vid undersökningen 2015, där tre större stenar med ett sammanlänkande kollager troddes forma en husgrund. Strax S om denna fann man även något som tolkats som en brunn.

Vid årets undersökning låg fokus på att avgränsa kollagret för att avgöra om där fanns rester av en konstruktion eller inte, dock kunde inget sådant urskiljas. Där träkolet var som tydligast försökte vi avgöra om där gick att se rester utav väggar, men då fibrerna i kolet inte alls låg i en given ordning avfärdades denna tolkning. Kollagret hade en ojämn och fläckvis utbredning som följde sluttningen uppåt. Brunnen kunde inte återfinnas.

Fynd

Förutom den lilla mängden slagg som framkom i schakt 2, som bedömdes som sekundär och inte kopplad till platsen, påträffades inga fynd i något av schakten vid undersökningen.

Analyser

Inga prover togs in för analys eftersom inga mänskligt skapade konstruktioner påträffades.

Sammanfattning av undersökning

Undersökningen startade med vetskapen om att fem möjliga anläggningar setts på platsen, alla tolkade som delar av en bostadskontext och där ett C¹⁴-prov givit en häpnadsväckande tidig datering (70-230 e Kr) för att vara spår efter en bofast befolkning i det här området. Årets undersökning fokuserade på att plangräva större ytor för att avgränsa de möjliga anläggningarna och på så sätt avgöra dess funktion.

Av de sju schakten var det tre av dem som ägnades lite extra tid, nummer 2, 5 och 7. I dessa hittades de sot- och kollager som gav upphov till många frågetecken vid förra årets undersökning, och för att förstå dem bättre togs de fram, avgränsades och dokumenterades med fotografering samt inmätning med totalstation. Inga fynd påträffades i något av schakten och de stenar som vid förra årets undersökning tolkats som möjliga syllstenar var till synes inte en del av några konstruktioner. Den brunn som undersökningen 2015 troddes ha funnit kunde inte återfinnas och kan därför varken bekräftas eller motbevisas.

Undersökningens publika del gick ut på att Myssjö-Ovikens hembygdsförening fick möjlighet att komma till platsen och hjälpa till på bästa sätt som ansågs möjligt. En person hjälpte till med själva grävandet och ett 30-tal personer kom förbi för att hjälpa till på andra sätt samt följa arbetet på nära håll.

Diskussion

Undersökningens mål var att besvara följande frågor:

- 1/ Är träkonstruktionerna som uppdagades 2015 rester efter en gård eller hus?
- 2/ Är tolkningen av kavelbron korrekt?
- 3/ Är det en torrlagd, igenlagd brunn vi ser?
- 4/ Kan dateringarna kompletteras med ytterligare analyser och dateringar för att ge en mer komplett bild av platsen?

Husgrunder

Förundersökningen indikerade någonting som skulle kunna tolkas som tre husgrunder. För att hitta dessa öppnades schakt 2, 3, 4 och 7.

- I schakt 2 återfanns det kol- och sotlager som nämndes i förundersökningen, men efter att lagret rensats fram och avgränsats kunde ingen byggnadskonstruktion urskiljas. Förundersökningen gav också förslaget att kol- och sotlagret i schakt 2 skulle kunna vara en del av en vägläggning, men inte heller denna tolkning har kunnat verifieras.
- Schakt 3 visade ingenting och utvidgades därför med schakt 7. Även här fanns ett kol- och sotlager som i förundersökningen tolkats som en eventuell husgrund på grund av kopplingen till tre möjliga syllstenar. Efter att kol- och sotlagret plangrävts kunde det konstateras att lagret följde slutningen i terrängen, vilket innebär att lagret knappast är resterna av golvet eller väggarna i ett hus. Stenarna som tidigare antagits vara möjliga syllstenar tycktes inte heller vara delar av någon konstruktion, så även den tolkningen avfärdades.
- I schakt 4 återfanns inte kol- och sotlagret som enligt förundersökningen kan ha indikerat antingen en husgrund eller ytterligare en kavelbro. På grund av avfärdandet av tidigare tolkningar i de ovan nämnda schakten, dåligt läge i terrängen (långt ner i slutningen där jorden var tung och sur) samt tidsbrist valde vi att inte gå vidare med detta schakt efter att det öppnats och plangrävts med grävsropa.

Ytterligare argument för att det inte rör sig om bebyggelse- eller boplatzlämningar är bristen på fynd. Oavsett vilken tid en boplatz är ifrån bör man påträffa rester från t.ex. matlagning så som brända eller obrända ben, keramik, järnföremål, bearbetade stenföremål, en hård eller skörbränd sten.

Hur kol- och sotlagret tillkommit har inte gått att fastställa. En brand av det här slaget kan lika väl ha startats av naturkrafter som av människor. Det fläckvisa beteendet som lagret uppvisar kan förklaras genom att slutningen är präglad av århundraden av jordbruk, t.ex. påträffades ett antal dräneringsanläggningar, både i och utanför schakten, som visar på en omfattande aktivitet. En annan förklaring är att man försökt bränna ris eller liknande under mer ordnade former, och att branden därför inte täckt alla ytor i samma grad. Hade branden startats för att t.ex. bereda marken för odling hade vi dock förväntats hitta plogmärken i lagret, men att det fått ligga orört tyder på att marken inte kan ha brukats förrän långt efteråt.

Kavelbro

Resterna efter den eventuella kavelbron kunde inte återfinnas i schakt 1. Även om den eventuella konstruktion som hittades 2015 hade återfunnits så är läget för en kavelbro inte det mest logiska. En kavelbro kan man förväntas hitta i eller intill exempelvis myrar och våtmarker. Att den här stocken ligger uppe i en sluttning gör det osannolikt att det hade rört sig om en kavelbro. Stockarna skulle däremot kunna vara rester efter den brand som skapat det kol- och sotlager som sporadiskt dyker upp i området, och som dragits runt av plogen i århundraden.

Brunn

Återfanns inte, trots utvidgningar av schakt 3, däremot hittades där ett äldre dike igenfyllt med större stenar. Skulle brunnen möjligtvis kunna vara rester efter ett försök till dränering?

Dateringar

Då inga mänskligt skapade anläggningar kunde urskiljas fanns där inget att datera.

Slutsats

Förundersökningen 2015 gav förhoppningar om en förhistorisk boplats som, om det stämde, skulle skriva om historien för Storsjöbygdens tidigaste jordbrukande befolkning. Distinkta kollager, väl placerade stenar och en potentiell brunn gav en bild om att här kunde finnas mer, vilket gav anledning till att göra ett återbesök för att undersöka platsen mer noggrant. 2016 års undersökning har avfärdat alla möjliga tolkningar som antyder att platsen ska ha använts som boplats så tidigt som den tidigare undersökningen gav hopp om.

Det konstaterades enbart att området brunnit i stor omfattning och att resterna, i form av ett kol- och sotlager, påträffades fläckvis. Då lagret saknade fynd eller andra tecken på mänsklig aktivitet är det mer säkert att säga att det skulle tillkommit på naturlig väg, och att århundraden av jordbruk givit lagret sin oregelbundna karaktär.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>Jamtli's dnr:</i>	<i>73-2016-F5CC</i>
<i>Finansiär:</i>	<i>Länsstyrelsen i Jämtlands län</i>
<i>Kommun:</i>	<i>Berg</i>
<i>Socken:</i>	<i>Oriken</i>
<i>Fastighet:</i>	<i>Backen 2:21</i>
<i>Undersökningstyp:</i>	<i>Arkeologisk undersökning</i>
<i>Undersökningstid:</i>	<i>27 juni – 30 juni 2016</i>
<i>Tidsåtgång i fält:</i>	<i>8 dagsverken</i>
<i>Tidsåtgång arkivstudier samt rapport:</i>	
<i>Personal i fält:</i>	<i>Antikvarierna Anna Engman (grävledare) och Annabell Rahm</i>
<i>Rapport:</i>	<i>Annabell Rahm och Anna Engman</i>
<i>Undersökt yta:</i>	<i>129 m²</i>
<i>Lägesangivelse:</i>	<i>Ek. kartan 18E 7f</i>
<i>Koordinater:</i>	<i>N 6986654 E 466335</i>
<i>Koordinatsystem:</i>	<i>SWEREF 99</i>
<i>Höjd över havet:</i>	<i>340-345 m</i>
<i>Dok material:</i>	<i>Förvaras hos Jamtli</i>

RAPPORTSERIE – JAMTLI, 2016

ISSN 1654-2045

- 2016:1 Arkeologisk utredning, steg 1, inför planerad förbifart Brunflo
Karl-Johan Olofsson
- 2016:2 Arkeologisk utredning, steg 1, väg 84 Älvros-Kårböle
Karl-Johan Olofsson
- 2016:3 Arkeologisk utredning steg 1 och 2 av bopplatsen Bodum 204:1
vid bron över Mellerstån i Rossön
Karl-Johan Olofsson
- 2016:4 Mesolitisk bopplats vid Idsjön. Arkeologisk undersökning av RAÄ Nyhem 54:1
Anna Engman
- 2016:5 Arkeologisk utredning inför planerad nedgrävning av fiberkabel efter väg E 45
rörande Häggenås 58:1, Lit 23:1 och Lit 52:4
Karl-Johan Olofsson
- 2016:6 Offerdals kyrka, Restaurering av torn, 2015
Henrik Ylikoski
- 2016:7 Revsunds kyrka, Utvändig restaurering, 2014-2015
Henrik Ylikoski
- 2016:8 Offerdals kyrka,
Utvändig restaurering av begravningsplats och anläggande av lapidarium 2010
Henrik Ylikoski
- 2016:9 2015 års fornminnesinventering i Jämtlands län
Karl-Johan Olofsson
- 2016:10 Arkeologisk utredning väg 321 Myrviken
Anna Engman
- 2016:11 Tillägg till arkeologisk utredning, steg 1, inför planerad förbifart Brunflo
Karl-Johan Olofsson
- 2016:12 Stormskadad stenåldersbopplats i Rätan - RAÄ Rätan 10:1
Anna Engman
- 2016:13 Stormskadad stenåldersbopplats i Rätan - RAÄ Rätan 6:1
Anna Engman
- 2016:14 Arkeologisk undersökning på fastighet Backen 2:21
Annabell Rahm